

POSUDEK OPONENTA NA DIPLOMOVOU PRÁCI

Jméno a příjmení autora diplomové práce: MUDr. Bc. Martin Tomášek

Název diplomové práce: Slovo, řeč a jazyk. Interdisciplinární pole teologie a neurověd

Vedoucí práce: doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Oponent: ThDr. Dalibor Jiří Vik, Ph.D.

Praha, 25. 7. 2020

Diplomová práce MUDr. Bc. Martina Tomáška má název "Slovo, řeč a jazyk. Interdisciplinární pole teologie a neurověd". Dle autorova vyjádření si stanovuje za cíl "zkoumání termínu *logos* ve významu *řeč a rozum*" (kap. 1.2). Ten chce jednak pojednat dle jeho historického vývoje, jednak co do jeho významu pro filozofii a teologii. Jako další cíl si stanovuje propojení tohoto termínu s filozofií jazyka a se závěry lingvistických teorií Noama Chomského. A konečně hodlá uvést tyto výzkumy do souvislosti s bádáním na poli neurobiologie.

Jednotícím prvkem rozmanitých oborů, v nichž se autor rozhodl provádět svůj výzkum, je základní hypotéza, že rozum je totožný s řečí, takže "vše, co je v mysli, je řeč" a zároveň "řeč je sama o sobě rozumem". Tuto hypotézu pak chce v daných oblastech ověřit. Jde mu vlastně o to předvést, že to, co již antika označuje na spekulativní úrovni mnohoznačným pojmem *logos*, může být nějakým způsobem vykááno i na úrovni moderní filozofie jazyka a konečně i současné neurovědy. Cílům práce odpovídá i její členění na dvě hlavní části - filozoficko-teologické (kap. 2-3) a neurobiologické (kap. 4), po nichž následuje diskuse o jejich vzájemné souvislosti (kap. 5). Autor své kompetence v oboru dokládá odkazem na vlastní medicínské vzdělání a dlouholetou praxi.

Předem hodnocení je třeba uvést, že oponent lékařské vzdělání nemá a necítí se být kompetentní vyjadřovat se z odborného hlediska k té části, která se týká právě neurovědy (kap. 5). K té mohu jen pozitivně sdělit, že autor i složité vědecké téma dokáže pojednat čtivým a srozumitelným způsobem, takže se čtenář-laik cítí být informován a poučen, což autorovi jistě slouží ke cti. Autor je v této problematice očividně "doma", vzhledem k adekvátně použitému stylu lze usuzovat i na jeho pedagogický talent, který by mohl najít upotřebení např. v popularizaci výsledků vědeckých bádání.

Z formálního hlediska je práce dle mého soudu v pořádku, obsahuje všechny předepsané náležitosti a autor splňuje formální kritéria na daný typ práce kladená. Seznam odborné literatury je dostatečný a autor ji v textu správně cituje. (Jedinou výtku mám k tomu, že se autor odchýlil od běžného úzu, podle kterého by první citace díla pod čarou měla zahrnovat plné bibliografické informace a teprve opakované citace mohou být zkrácené. Seznam literatury na konci práce nicméně uvádí správně citace plné.)

Téma práce je bezesporu zajímavé. Řeč a jazyk jsou ve všech zmíněných disciplínách tak významnými pojmy, že je lze jen těžko přecenit. Propojení humanitního a přírodovědeckého pohledu na jazykovou kompetenci člověka v sobě rozhodně nese potenciál vzájemného obohacení obou disciplín. Jazyk a řeč jsou z antropologického hlediska vlastně stále velkou neznámou, která se na základě substančně-kauzačních schémat moderní vědy nedá uspokojivě vykázat. Ač můžeme pronikat strukturou mozkové tkáně, lokalizovat v ní jednotlivá centra a díky vyspělé technice postupně stále lépe odhalovat jejich vzájemnou interakci, sotva nás to posune blíže k pochopení těch kvalit řeči, které se vymykají evolučním potřebám (viz např. estetická kvalita řeči, rozumění básnickému jazyku, schopnost jazyka tvořit nové skutečnosti, náboženský jazyk atd.). A právě tam se dle mého názoru otevírá pole možné spolupráce. Autor projevil ve výběru tématu dobrou badatelskou intuici, příklon k tomu, co je skutečně podstatné (řeč jako mnohvrstevnatý fenomén, který v sobě spojuje “lidské” i “božské”), v průběhu práce prokazuje četné pokusy o vlastní myšlenkové úsilí a na stylu práce je patrné, že jej téma zajímá a že se do něj “ponořil”.

K samotnému provedení však lze uvést několik výhrad:

(1) Ze stanovených cílů na první pohled vysvítá, že si autor zvolil pro daný typ práce příliš široké pole výzkumu. Už jen úmysl zmapovat historický i věcný vývoj pojmu *logos* v pohanské i křesťanské antice a sledovat jeho reprízy v dalších dějinách filozofie až do současnosti je úkol hodný titána. Jakým způsobem by bylo možné jej vůbec smysluplně provést? Autor si to během psaní sám uvědomil a příslušné kapitole předeslal poznámku, že se bude nakonec jednat pouze o určitou “sondu” do dějin pojmu *logos* orientovanou na “autory a myšlenky, které souvisejí se záměrem práce”. Myslím, že autor nyní již zpětně chápe, proč při rešerši literatury “nenalezl (překvapivě) žádné dílo, které by se takto termínu *logos* v historickém kontextu monograficky věnovalo v plné šíři” (s. 14). “Dějiny logu” jsou de facto dějinami filozofie, v širším slova smyslu pak dějinami lidské kultury vůbec. Kdykoli mluvíme, ba dokonce kdykoli jen myslíme, už je nějak ve hře *logos*.

(2) Kapitola o logu (kap. 3) je strukturována chronologicky podle stáří jednotlivých myslitelů, což je v pořádku, životopisné informace však působí v přehledu poněkud nadbytečně, nesouvisí totiž příliš s tématem práce, jakkoli mohou být samy o sobě zajímavé. Autor mohl bez újmy své bádání omezit právě jen na výpovědi o *logu* a jejich analýzu, nakolik biografie zmíněných myslitelů jsou veřejně známé, většinou dobře zpracované a běžně dostupné. Také soudím, že je věnován zbytečně velký prostor citacím z obecných slovníků (kap. 2), protože informace z nich vytěžené jsou očividné a nepřinášejí k věci celkem nic nového. S mnohovýznamovostí slova *logos*, citovanou v řecko-českém slovníku, se kromě dvou výše uvedených významů (rozum a řeč) dále nepracuje.

(3) Pro daný účel je diskutabilní také autorem zvolená metodologie, totiž - jak sám uvádí - sledování výskytu pojmu či pojmů pomocí textového vyhledávání (kap. 1.3). Dochází tak k opomenutí autorů, kteří s termínem *logos* explicitně třeba nepracují, a přece je u nich koherentně vyjádřen jiným způsobem, pomocí jiných termínů atd. Celá filozofie přece stojí na více či méně vyřčeném předpokladu, že skutečnost je

svým způsobem logifikována, a že do ní můžeme, “majíce logos”, pronikat a tak ji poznávat a následně vy-slovovat (*legein*). V přehledu tak chybí např. Parmenidés, jehož ztotožnění “bytí” a “myšlení” je pro tradici, kterou autor sleduje, zcela zásadní, protože teprve umožňuje pochopit *logos* jako tuto jednotu v silném slova smyslu.

(4) Na druhou stranu autor uvádí, že se snažil vybrat myslitele, u nichž se pojem logos týká propojení řeči a rozumu (s. 9). Vlastní analýzy jím vybraných filosofů však upřímně řečeno poukazují spíše na chápání logu ve smyslu “božského” či “vesmírného” řádu (stoicismus, Filón ad.). To neznamená, že by zde souvislost s jazykem neexistovala, ale autor ji netematizuje, čímž se poněkud vytrácí spojení mezi první a druhou částí práce. Soudím, že relevantně citovaným myslitelem v dané souvislosti je především Aristotelés, v jehož filozofickém určení člověka jakožto *dzoon logon echon* autor správně poukázal na možnost překladu slova *logos* jako “řeč”, o kterýžto výměr se pak opírá i nová filozofie jazyka.

(5) Spojení mezi filozofickou a neurobiologickou částí mi připadá velmi slabě zdůvodněno. Autor na závěr filozofického pojednání jednoduše a neproblematicky postuluje, že “lingvistický strukturalismus (...) předpokládá existenci biologických struktur, které jsou podkladem řeči” (s. 34) a přechází k teorii Noama Chomského a k neurobiologii. Nejsem si ale jistý, že by jazykový strukturalismus v jakékoli své podobě či fázi předpokládal, že struktury jazyka odpovídají nějakým strukturám biologickým. S touto tezí, pokud je mi známo, pracuje právě až Chomsky tvrzením, že jazyk máme v nějaké “univerzální formě” již “zapsán v genech”. Následující neurobiologická část (kap. 4) pojednává velmi podrobně a fundovaně o funkčních náležitostech mozku, které se nějak týkají jazyka a řeči. Opět mi zde ale chybí to zpětné propojení k jazyku ve smyslu *logos*. Bohužel mám dojem, že právě to spojení, o které autorovi šlo, se z práce samotné nakonec nějak vytratilo.

K obhajobě navrhuji dvě otázky:

(1) Autor by měl patřičně zdůvodnit právě spojení “filozofické” a “neurobiologické” části a vysvětlit jeho účel.

(2) Z jakých pozic bývá nejčastěji kritizována teorie “language faculty” Noama Chomského? Lze souhlasit s jeho tvrzením, že řeč je pouze externalizací vnitřního monologu?

Hodnocení práce navrhuji mezi 2-3 podle průběhu obhajoby.